

Krzysztof Kaczmarski

Podokręg Krośnieński Narodowej Organizacji Wojskowej (październik 1939 – lipiec 1943)*

Dzieje Narodowej Organizacji Wojskowej wciąż należą do stosunkowo mało znanych kart historii polskiego państwa podziemnego w czasie drugiej wojny światowej. A przecież NOW była jedną z największych organizacji konspiracyjnych, która w ramach akcji scaleniowej przekazała Armii Krajowej – według słów gen. Tadeusza Komorowskiego („Bora”) – „70 tys. żołnierza nie licząc kobiet”, tj. członkiń Narodowej Organizacji Wojskowej Kobiet¹.

* Podane ramy czasowe obejmują okres od powstania pierwszych struktur narodowej konspiracji na Podkarpaciu do zakończenia na tym terenie akcji scaleniowej NOW z AK.

¹ T. Bór-Komorowski, *Armia podziemna*, Warszawa 1988 (przedruk za: wydanie IV *Studium Polski Podziemnej*, Londyn 1979), s. 86. Trudno dokładnie ustalić liczebność Narodowej Organizacji Wojskowej. Komendant Główny NOW płk Józef Rokicki w swoich wspomnieniach określa liczebność NOW na ponad 100 tys. dobrze wyszkolonych żołnierzy. Z tej liczby 75 tys. w ramach akcji scaleniowej wejść miało do AK – zob. J. Rokicki, *Blaski i cienie bohaterskiego pięciolecia*, Niemcy Zachodnie, 1949, s. 32, 35. K. Komorowski szacuje liczebność NOW na około 80 tys. żołnierzy – zob. K. Komorowski, *Konspiracja wojskowa obozu narodowego*, Wojskowy Przegląd Historyczny, nr 1/1988, s. 56. Liczba podana przez Komorowskiego wydaje się jednak zaniżona – zob. L. Żebrowski, *Konspiracja wojskowa obozu narodowego 1939–1945*, Słowo Narodowe, nr 2/1989 (tekstu tego będącego polemiką z artykułem K. Komorowskiego nie opublikowała redakcja WPH). Jeżeli natomiast chodzi o Narodową Organizację Wojskową Kobiet, to jej pierwsze komórki powstały w Warszawie we wrześniu 1941 r., zaś w terenie w 1942 r. jako część składowa NOW. Z szacunkowych danych podanych przez płk. Rokickiego dla poszczególnych okręgów można w przybliżeniu ustalić liczebność NOWK na ok. 9,5 - 10 tys. członkiń. Do wy-

NOW była w czasie okupacji „wojskówką” Stronnictwa Narodowego, najliczniejszej przed wojną partii politycznej w Polsce, liczącej około 200 tys. członków skupionych w 22 organizacjach okręgowych. Województwa: lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie i wołyńskie tworzyły jeden okręg – lwowski. W jego skład wchodził samodzielny, silny podokręg przemyski obejmujący powiaty: Lubaczów, Jarosław, Przemyśl, Sanok, Brzozów i Krosno. W połowie lat trzydziestych Zarząd Główny SN chcąc wzmocnić wpływy stronnictwa na terenie tzw. Centralnego Okręgu Przemysłowego wydzielił z okręgu lwowskiego samodzielny okręg rzeszowski. Obejmował on zachodnie powiaty województwa lwowskiego: Rzeszów, Tarnobrzeg, Nisko i Kolbuszowę oraz dwa wschodnie powiaty województwa krakowskiego: Mielec i Dębicę².

Tak naszkicowana struktura organizacyjna SN uległa zmianie w czasie okupacji. Spowodowane to było przede wszystkim tym, iż przez województwo lwowskie przebiegała granica między niemiecką i sowiecką strefą okupacyjną. Okręg rzeszowski SN – nazywany w stronnictwie okręgiem COP – obejmował teraz 16 powiatów, w tym 3 wchodzące przed wojną w skład podokręgu przemyskiego: Lubaczów, Jarosław i Przemyśl. Przez cały okres okupacji prezesem tego okręgu był Kazimierz Mirecki („Tadeusz”, „Żmuda”)³. Natomiast pozostałe powiaty podokręgu przemyskiego: Sanok, Brzozów i Krosno oraz powiaty jasielski i gorlicki weszły jako Podokręg Krośnieński do okręgu krakowskiego. W skład tego okręgu wchodziło 20 bądź – wg innej relacji – 21 powiatów od Górnego Śląska po San, zorganizowanych w 5 podokręgów: Kraków-Ziemia, Kraków-Miasto, Podhale, Tarnów, Krosno. Prezesem zarządu okręgu krakowskiego SN był do 1943 r. Józef Hajdukiewicz („Profesor”, „Limanowski”). Gdy w 1943 r. Hajdukiewicz został członkiem prezydium Zarządu Głównego SN, prezesem okręgu krakowskiego mianowano dotychczasowo-

buchu Powstania Warszawskiego NOWK przekazała Wojskowej Służbie Kobiet AK 8 tys. wojskowo wyszkolonych kobiet – zob. Rokicki, op. cit., s. 49–55; zob. ponadto – M. Odyniec, *Ze wspomnień członkini NOWK*, Słowo Narodowe, nr 12/1990.

² J.J. Terej, *Rzeczywistość i polityka. Ze studiów nad dziejami najnowszymi Narodowej Demokracji*, Warszawa 1979, s. 80–81, 91–92; według innych danych okręg rzeszowski SN miał zostać utworzony w 1930 r. – zob. S. Janicki, *Działalność i likwidacja Rzeszowskiego Okręgu Narodowej Organizacji Wojskowej w latach 1944–1947*. [w:] *W walce ze zbrojnym podziemiem 1945–1947*, Warszawa 1972, s. 210.

³ Zob. szerzej – K. Mirecki, *Narodowa Organizacja Wojskowa w Centralnym Okręgu Przemysłowym*, b.m.w., 1988, passim.

wego wiceprezesa dr. praw Tadeusza Wołkowickiego („Józef”, „Hipolit”) (od listopada 1939 r. do wiosny 1940 r., w okresie aresztowania Hajdukiewicza w ramach „Sonderaktion Krakau”, był on p.o. prezesa)⁴.

Stronnictwo Narodowe podjęło decyzję o utworzeniu własnej, samodzielnej organizacji wojskowej – na razie bez oficjalnej nazwy – 13 X 1939 r. na posiedzeniu przebywających wówczas w Warszawie członków Komitetu Głównego i Zarządu Głównego. Posiedzeniu temu przewodniczył Mieczysław Trajdos pełniący – w zastępstwie nieobecnego w kraju dr. Tadeusza Bieleckiego – obowiązki prezesa Zarządu Głównego SN. Na stanowisko komendanta głównego organizacji wojskowej Stronnictwa Narodowego wyznaczono gen. Marianna Januszajtisa, członka Komitetu Głównego SN. Ponieważ przebywał on wówczas poza Warszawą, pełnienie obowiązków komendanta głównego powierzono por. rez. Aleksandrowi Demidowicz-Demideckiemu, również członkowi KG SN i prezesowi Zjednoczenia Zawodowego „Praca Polska”. Jednak już w grudniu 1939 r. Demidecki zagrożony aresztowaniem opuścił kraj. Wówczas władze Stronnictwa Narodowego zaproponowały objęcie stanowiska komendanta głównego mjr. Władysławowi Owocowi, a gdy ten odmówił, stanowisko to powierzono ppor. rez. Bolesławowi Kozubowskiemu („Gruby”, „Trojanowski”), dotychczasowemu szefowi wydziału organizacyjnego w komendzie głównej organizacji wojskowej SN⁵. Od początku 1940 r. organizacja wojskowa SN zaczęła przyjmować nazwę Narodowej Organizacji Wojskowej (jesienią 1941 r. ta jednolita nazwa została przyjęta we wszystkich okręgach). Od września 1941 r. komendantem głównym NOW był ppłk Józef Rokicki („Michał”).

⁴ T. Biedroń, *Działalność organizacyjno-polityczna Zarządu Okręgu Krakowskiego Stronnictwa Narodowego 1945–1946*, Zeszyty Historyczne (wyd. Instytut Historyczny im. Romana Dmowskiego w Warszawie), nr 2–3/1991, s. 8–9 (dalej: T. Biedroń, *Działalność ...*); W. Owoc, *Krakowska Narodowa Organizacja Wojskowa. Wojna i konspiracja (Wspomnienia)*, Warszawa 1988 (przedruk wydania I - Paryż 1977), s. 18–19; Rokicki, op. cit., s. 21; M. Odyniec, op. cit., s. 9; T. Biedroń, *Narodowa Organizacja Wojskowa w okręgu krakowskim (1939–1945)*, Studia Historyczne nr 4/1992, s. 516 (dalej: T. Biedroń, *NOW ...*).

⁵ J.J. Terej, op. cit., s. 116–120; W. Owoc, op. cit., s. 15; J. Rokicki, op. cit., s. 20–21; *Narodowa Organizacja Wojskowa*, [w:] *Słownik polityczny*, pod red. W. Wasiutyńskiego, Warszawa 1989 (przedruk wydania I – Instytut Romana Dmowskiego, Nowy Jork 1980), s. 169; J. Pilaciński, *Narodowe Siły Zbrojne*, Warszawa 1990 (przedruk wydania I – Londyn 1976), s. 81. Gen. M. Januszajtis nie wiedział o swojej nominacji na komendanta głównego organizacji wojskowej SN i stanowiska tego nigdy nie objął. Przebywał on wówczas we Lwowie, gdzie organizował zręby konspiracji i 26 lub 27 X 1939 został aresztowany przez NKWD – zob. J. Węgierski, *Lwów pod okupacją sowiecką 1939–1941*, Warszawa 1991, s. 23–25, 28–31.

Komendzie Głównej NOW podlegało 14 komend okręgowych obejmujących swoją działalnością terytorium całej Polski⁶.

W okręgu krakowskim schemat organizacyjny był taki sam dla SN i NOW⁷. Dopiero wiosną 1940 r. dzięki staraniom Władysława Jaworskiego („Jacek”, „Wit”) – członka prezydium SN i kierownika wydziału organizacyjnego oraz B. Kozubowskiego, którzy kilkakrotnie przyjeżdżali do Krakowa, utworzona została komenda okręgowa organizacji wojskowej SN. Na jej czele stanął, cieszący się zaufaniem B. Kozubowskiego, ppor. rez. Franciszek Szwed („Franek”, „Romanowski”). Nie znał on jednak ani ludzi, ani terenu, toteż trudno mu było sprostać pracy organizacyjnej⁸.

Na Podkarpaciu początki narodowej konspiracji datują się już od jesieni 1939 r. Jej organizatorem i pierwszym komendantem był pochodzący z Brzozowa major Władysław Owoc („Gaweł”, „Paweł”, „Fructus”). Z ruchem narodowym zetknął się on jeszcze w sanockim gimnazjum, w którym w 1909 r. zdał maturę⁹. Po zamachu majowym w 1926 r. jako politycznie niewygodny oficer WP został w 1929 r. w wieku zaledwie 42 lat przeniesiony w stan spoczynku. Po powrocie do rodzinnego Brzozowa mjr Owoc aktywnie włączył się w działalność Obozu Wielkiej Polski i Stronnictwa Narodowego. W maju 1933 r. padł ofiarą zamachu zorganizowanego na jego życie przez policję¹⁰. W zamachu tym zginął aplikant notarialny i powiatowy kierownik Sekcji Młodych SN Jan Chudzik, który w czasie studiów był sekretarzem Romana Dmowskiego, gdy przywódca Narodowej Demokracji mieszkał w Chłudowie koło Poznania¹¹.

1 IX 1939 r. mjr Owoc został powołany do służby czynnej jako dowódca Batalionu Wartowniczego w Rzeszowie. 12 IX w okolicach Lwowa dostał się do niewoli niemieckiej, z której udało mu się zbiec i szczęśliwie przedostać do Brzozowa. Tutaj od razu rozpoczął działalność konspiracyjną. Jeszcze w październiku 1939 r. zorganizował 3-osobową komórkę konspiracyjną oraz dalszą siatkę organizacyjną

⁶ S. Zochowski, *O Narodowych Siłach Zbrojnych*, Warszawa 1986 (przedruk wydania I – Brisbane * Londyn, 1983), s. 32; Z.S. Siemaszko, *Narodowe Siły Zbrojne*, b.m.w., 1987 (przedruk wydania – Londyn 1982), s. 46; *Narodowa Organizacja Wojskowa*, op. cit., s. 169; T. Biedroń, *NOW...*, s. 506.

⁷ T. Biedroń, *Działalność...*, s. 9.

⁸ T. Biedroń, *NOW...*, s. 509–511.

⁹ *Księga pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku 1888–1958*, Kraków, 1958, s. 343.

¹⁰ W. Owoc, op.cit., s. 9–10.

¹¹ Szerzej o tym zamachu – zob.: *O mord w Brzozowie* (Sprawozdanie z procesu przed sądem przysięgłych w Sanoku), Lwów 1933.

pod kryptonimem „Mój testament”. Jego szersza, wykraczająca poza Brzozów, działalność konspiracyjna była utrudniona, ponieważ Owoc dwa razy dziennie musiał meldować się na posterunku żandarmerii wojskowej: raz jako oficer, drugi raz jako zakładnik (Niemcy zażądali od burmistrza Brzozowa wyznaczenia 12 zakładników, mjr Owoc będąc wówczas radnym miasta, zaproponował, aby w pierwszym rzędzie podać nazwiska radnych, a wśród nich i jego)¹². 5 XI 1939 r. zgłosił się do mjr. Owoca student IV roku Politechniki Lwowskiej, pochodzący ze Starej Wsi pod Brzozowem Stefan Czarnecki. Zagrożony aresztowaniem przez NKWD we Lwowie, uciekł on ze strefy sowieckiej i po przybyciu do Brzozowa zaproponował Owocowi gotowość włączenia się w działalność konspiracyjną. Major znając Czarneckiego sprzed wojny zaprzysiął go i powierzył mu stanowisko oficera organizacyjnego w tworzonej właśnie kolumnie podokręgu krośnieńskiego NOW, obejmującym powiaty: Brzozów, Sanok, Krosno, Jasło i Gorlice.

Stefan Czarnecki („Wacław”) zgodnie z rozkazami mjr. Owoca zorganizował pierwsze komórki NOW w sąsiednich powiatach. Otrzymał on od „Gawła” pełnomocnictwa do występowania w jego imieniu i listy polecające w celu nawiązania kontaktów ze znanymi sprzed wojny działaczami narodowymi, których „Gawel” uważał za odpowiednich do zakładania struktur NOW. Pierwszymi zaprzysiężonymi przez „Wacława” założycielami komórek NOW byli:

- w Krośnie – dr praw Tadeusz Ćwiok oraz Franciszek i Stanisław Szelcowie. Ćwiok był ostatnim przedwojennym prezesem zarządu powiatowego SN, zaś bracia Szelcowie wchodzili w jego skład;
- w Suchodole – kowal Józef Zajdel („Podkowiak”), żołnierz I wojny światowej, we wrześniu 1939 r. służył w krosnieńskim Batalionie Obrony Narodowej;
- w Bączalu – ks. proboszcz Florian Zajac;
- w Jaśle – Edmund Kwiatkowski, nauczyciel gimnazjum (najprawdopodobniej ostatni przedwojenny prezes zarządu powiatowego SN) oraz Tadeusz Kokesz;
- w Bieczu – farmaceuta Witold Fusek;
- w Jaćmierzu – przybyły z okolic Czortkowa kpt. w st. sp. Józef Drelichowski („Czortyński”, „Hen”, „Kłos” „Zwit”) oraz tutejszy gospodarz Marian Kostur¹³.

¹² W. Owoc, op. cit., s. 10–14.

¹³ S. Czarnecki, „Życiorys (napisany w trzeciej osobie) z dn. 25 XI 1995”, mps, s. 7 (kopia w posiadaniu autora; dalej: Czarnecki, Życiorys); S. Czarnecki, „Relacja

Jak wspomina Stefan Czarnecki, do zadań tych członków-założycieli należało m.in.: „zgrupować wokół siebie właściwych, godnych zaufania ludzi; wytypować i uzgodnić dla swego terenu kandydata na komendanta powiatu NOW; zorganizować odbiór i kolportaż prasy konspiracyjnej; [...] zorganizować zbiórkę i zabezpieczenie broni z okresu działań wojennych”. Wytypowani kandydaci na komendantów powiatowych zostali zaakceptowani i zaprzysiężeni przez kpt. Józefa Drelichowskiego, którego mjr Owoc mianował swoim zastępcą. Byli to: por. Michał Mermon – na powiat brzozowski, por. Tadeusz Buczek na powiat sanocki, por./kpt. Antoni Patla na powiat krośnieński i Edmund Kwiatkowski na powiat jasielski¹⁴.

Informacje o działalności mjr. Owoca szybko dotarły do władz polskich na wychodźstwie we Francji. „Gawł” pisze w swoich wspomnieniach, że już w październiku lub listopadzie 1939 r. przybył do niego z Węgier wysłannik rządu polskiego i próbował nakłonić go do współpracy ze Służbą Zwycięstwu Polski. Owoc odpowiedział, że do takich rozmów musiałby mieć pełnomocnictwo władz SN. Po dwóch tygodniach wysłannik ów ponownie zjawił się u „Gawła”, tym razem z listem od jego osobistego przyjaciela, pochodzącego z Haczowa znanego działacza SN i byłego posła Stanisława Rymara. Zachęcał on „Gawła” do współpracy wojskowej z SZP. Owoc raz jeszcze odmówił, argumentując, że S. Rymar nie reprezentuje oficjalnych władz SN¹⁵.

Stanisław Rymar oraz inni tzw. starzy działacze SN (m.in. prof. Władysław Konopczyński) widzieli potrzebę więzi ze stronnictwami dawnej opozycji antysanacyjnej oraz uznawali konieczność zespolenia wysiłków konspiracji wojskowej w celu utworzenia jednej, apolitycznej organizacji wojskowej. Zarząd Główny SN, jak i władze okręgu krakowskiego stały jednak na stanowisku budowania własnej organizacji wojskowej. W rezultacie Rymar praktycznie został odsunięty od wpływu na linię polityczną SN¹⁶.

4 XII 1939 r. gen. Kazimierz Sosnkowski Komendant Główny Związku Walki Zbrojnej – powołanego niespełna przed miesiącem w miejsce SZP – w depeszy do płka Stefana Roweckiego: *Instrukcja nr 1 dla Obywatela Rakonia* – mającej stanowić podstawę działalno-

o działalności NOW w podokręgu Krosno”, mps, s.1 (kopia w posiadaniu autora; dalej: S. Czarnecki, Relacja...); W. Owoc, op. cit., s. 38; Ł. Grzywacz-Świtalski, *Z walk na Podkarpaciu*, Warszawa, 1971, s. 177, 264–265.

¹⁴ S. Czarnecki, Relacja...

¹⁵ W. Owoc, op. cit., s. 14–15.

¹⁶ J.J. Terej, op. cit., s. 156–157; T. Biedroń, *NOW...*, s. 508.

ści ZWZ, w punkcie IX: „Wskazówki dotyczące uporządkowania organizacyjnego”, informował go m.in. o działalności mjr. Owoca oraz NOW i polecał przeprowadzenie akcji scaleniowej. Zapewne w związku z tą depeszą, którą kurier z Paryża kpt. Jerzy Michalewski przywiózł do kraju na początku stycznia 1940 r., należy widzieć nawiązanie kontaktu z mjr. Owocem przez organizującego obwód ZWZ w powiecie brzozowskim por. Rudolfa Rybę („Rudek”, „Kulawy”), który bezskuteczne próbował nakłonić „Gawła” do włączenia istniejących już struktur NOW do ZWZ¹⁷. Wkrótce potem odwiedził mjr. Owoca pochodzący z Wojnicza działacz SN Mirochna (Józef lub jego brat Stanisław). Poinformował on „Gawła” o wezwaniu przez p.o. prezesa SN Trajdosa, do stawienia się w Warszawie. Gdy mjr. Owoc przybył do stolicy, M. Trajdos zaproponował mu objęcie stanowiska komendanta głównego NOW. „Gawel” – jak już wspomniałem – odmówił argumentując, że bardziej przydatny będzie dla organizacji w brzozowskiem, gdzie był powszechnie znany i darzony zaufaniem¹⁸. Jednak już w połowie 1940 r. mjr. Owoc zagrożony aresztowaniem przez gestapo zmuszony był przenieść się najpierw na krótko do Warszawy, a następnie w lipcu do Krakowa, gdzie na początku 1940 r. przejął od por. F. Szweda, nie bez oporów z jego strony, dowództwo okręgu krakowskiego NOW. Objąwszy dowództwo okręgu mjr. Owoc zorganizował komendę, powierzając funkcje kierownicze ludziom zupełnie nowym, nieznanym dotychczas na terenie Krakowa. Razem z Władysławem Augustynem „Spytkiem” kierownikiem wydziału organizacyjnego zarządu okręgowego SN,

¹⁷ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, Londyn 1970, t. 1, s. 19; Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 124.

¹⁸ W. Owoc, op. cit., s. 15; zob. M. Pajdak, *Rodzina Mirochnów z Wojnicza*, Słowo Narodowe, nr 11/1990, s. 8–9; Stanisław Mirochna był prezesem SN w powiecie tarnowskim. Jego brat Józef (zawodowy oficer WP, który po przewrocie majowym w 1926 r. zrezygnował z czynnej służby w wojsku) już od października 1939 r. organizował NOW na terenie od Tarnowa po Przemyśl i Sandomierz. Aresztowani wiosną 1940 r., zostali 14 VI 1940 r. w pierwszym polskim transporcie wywiezieni do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie współtworzyli narodową konspirację. Józef zmarł na gruźlicę w połowie 1942 r., a Stanisław zmarł na tyfus, na który zachorował po przeniesieniu go do Brzezinki. Zob. także J. Płakowski, *Oświęcim bez cenzury i bez legend*, Londyn 1985, s. 84–85. Wg innej wersji Józef i Stanisław Mirochnowie zostali zamordowani w obozie w Oświęcimiu – Józef został rozstrzelany wraz z innymi polskimi oficerami w masowej egzekucji pod ścianą śmierci 26 VII 1942 r., zaś rok później 24 VI 1943 r. zginął Stanisław – zob. B. Jaśkiewicz, *Zarys problematyki organizatorskiej Stronnictwa Narodowego na Rzeszowszczyźnie w latach 1939–1945*, *Rzeszowskie Zeszyty Naukowe 'Prawo-Ekonomia'*, t. XI, 1992, s. 112.

jeżdżąc od powiatu do powiatu, w ciągu 1941 i 1942 r. odtworzył konspiracyjne struktury stronnictwa, wcielając jego członków w szeregi NOW¹⁹.

Po wyjeździe „Gawła” do Krakowa dowództwo podokręgu krośnieńskiego objął dotychczasowy jego zastępca kpt. Józef Drelichowski („Czortyński”, „Kłos”, „Hen”, „Zwit”). Liczący wówczas 50 lat mgr praw Józef Drelichowski był uczestnikiem III powstania śląskiego, w którym dowodził 12 „Zabrowskim” pułkiem piechoty, a później do chwili przeniesienia w stan spoczynku był m.in. dowódcą batalionu Szkoły Podchorążych Piechoty w Zambrowie²⁰. W kolumnie podokręgu szczególną aktywnością wyróżniał się wspomniany już Stefan Czarnecki „Wacław” – szef wydziału organizacyjnego i prasowego. Do jego obowiązków należał m.in. werbunek nowych członków i organizowanie ich zaprzysiężenia, zapewnienie im szkolenia ideowego, wojskowego i sanitarnego, zorganizowanie łączności oraz punktów redakcyjnych i kolportażu wydawnictw własnych i sprowadzanych z Warszawy bądź z sąsiednich okręgów²¹.

Podokręg krośnieński (w końcowym okresie okupacji noszący kryptonim „Grab”) obejmował 5 powiatów: Brzozów („Brzeziński”), Sanok („Sarbieński”), Krosno („Kromerowski”), Jasło („Janicki”) i Gorlice („Gosiewski”)²².

OBWÓD BRZOSÓW

W powiecie brzozowskim pierwszych członków NOW zwerbował i zaprzysięgł sam mjr Owoc. Oprócz wspomnianego już Stefana Czarneckiego („Wacław”, „Nardek”, „Wybicki”) byli to m.in. Stanisław Pilszak, ks. Jan Obara, Stanisław Węgrzynowski, inż. Lesław Nowak. W grudniu 1939 r., przybył do Brzozowa ze Starej Soli – znajdującej się w sowieckiej strefie okupacyjnej – krewny mjr. Owoca, por. Michał Mermon. Ten z zawodu architekt walczący we wrześniu w obronie Lwowa został mianowany komendantem powiato-

¹⁹ T. Biedroń, *Władysław Owoc, Zeszyty Historyczne WIN-u*, nr 3/1993, s.180; Tenże, *NOW...*, 512; W. Owoc, op. cit., s.17-18.

²⁰ Zob. nekrolog J. Drelichowskiego, *Tygodnik Powszechny*, nr 29/1977; *Józef Drelichowski*, zob. biogram w niniejszej pracy.

²¹ W. Owoc, op. cit., s. 16–18; S. Czarnecki, *Życiorys*, s. 8.

²² T. Biedroń, *Działalność ...*, s. 9; Tenże, *NOW...*, s. 516.

wym NOW, przybierając pseudonim „Wiesław”²³. W pierwszych miesiącach okupacji współorganizatorem sieci łączności w obwodzie był przedwojenny działacz SN, student wydziału prawa UJ i pracownik brzozowskiego notariatu Michał Kruczek. W działalności tej pomagał mu jego młodszy brat Józef, podchorąży, któremu udało się pod koniec września zbiec z niewoli sowieckiej w okolicach Hrubieszowa. 25 lipca 1940 r. – a więc w okresie nasilonych aresztowań przeprowadzanych w ramach tzw. akcji A-B (Aussenordentliche Befriedungsaktion) wymierzonej w polską inteligencję – Michał Kruczek został aresztowany przez gestapo za swoją przedwojenną działalność polityczną. Wkrótce przewieziono go do więzienia w Tarnowie, a stamtąd w grudniu 1940 r. do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie zmarł, najprawdopodobniej skazany na śmierć głodową pod koniec kwietnia 1941 r.²⁴

W pierwszych miesiącach 1940 r. z brzozowską NOW związali się m.in.: inż. Edmund Kościński „Edward”, który po kilku nieudanych próbach przekroczenia granicy węgierskiej zrezygnował z przedostania się do powstającej we Francji armii polskiej; por. Ludwik Sadowski „Bartosz”, pochodzący z Cisnej por. Mieczysław Markiewicz oraz zamieszkały w Golcowej inż. Józef Obłój. Już wkrótce placówki NOW powstały w 6 miejscowościach powiatu brzozowskiego: Starej Wsi (d-ca – pchor. Józef Dydek „Jaga”), Golcowej (d-ca – inż. Józef Obłój), Przysietnicy (d-ca – por. Mieczysław Markiewicz), Haczowie (d-ca – por. Ludwik Sadowski), Grabownicy (d-ca – Stanisław Tercha) i Dydni (d-ca – inż. Lesław Nowak). W samym Brzozowie strukturami NOW kierował Edmund Kościński „Edward”, zaś jego zastępcą był por. Stanisław Zieliński. Obwód brzozowski NOW był najlepiej zorganizowany i chyba najliczniejszy w całym podokręgu krośnieńskim²⁵.

OBWÓD SANOK

W Sanoku ruch narodowy poniósł poważne straty już w pierwszych dniach okupacji hitlerowskiej. Wojska niemieckie zajęły

²³ S. Czarnecki, *Relacja...*, s. 2; *Cześć ich pamięci* – Michał Mermon, *Brzozowskie Zeszyty Historyczne*, z. 1, s. 53; W. Owoc, *op. cit.*, s. 22.

²⁴ *Cześć ich pamięci* – Michał Kruczek, s. 52–53; J. Kruczek, *Z drogi powrotnej w drogę podziemia (fragmenty Wspomnień)*, *Brzozowskie Zeszyty Historyczne*, z. 2, s. 11–14; J. Kruczek, *Michał Kruczek (biogram)*, *Brzozowskie Zeszyty Historyczne*, z. 7, s. 50–53.

²⁵ S. Czarnecki, *Relacja...*, zał. 3 – Schemat organizacyjny batalionu NOW – AK Brzozów.

Sanok 9 września. Zaraz po tym, dowództwo I Dywizji Górskiej w celu rzekomego zapewnienia bezpieczeństwa przed wrogimi aktami ze strony mieszkańców Sanoka, wyznaczyło 10 zakładników spośród powszechnie szanowanych obywateli. Znaleźli się wśród nich m.in. sędzia śledczy dr praw Zygmunt Kruszelnicki – działacz Towarzystwa Szkoły Ludowej, były wiceprezes Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i ostatni prezes zarządu powiatowego SN w Sanoku oraz adwokat dr praw Jerzy Pietrkiewicz – sekretarz zarządu powiatowego SN i ostatni prezes sanockiego „Sokoła”. Zostali oni wywiezieni do obozów koncentracyjnych w Rzeszy skąd już nie powrócili²⁶. Kruszelnicki zginął w obozie w Buchenwaldzie w 1940 r.²⁷ Miejsca i daty śmierci Pietrkiewicza nie udało mi się ustalić.

Niektórzy młodszy działacze SN m.in. Zygmunt Keller – student prawa UJ oraz Zbigniew Kruszelnicki – student architektury Politechniki Lwowskiej, przy współudziale członków Narodowej Organizacji Gimnazjalnej, od grudnia 1939 r. próbowali organizować komórkę organizacji „Orzeł Biały”. Jednak aresztowania przeprowadzone przez gestapo wiosną 1940 r. uniemożliwiły realizację tych planów. W marcu aresztowany został Z. Keller, zaś w maju za sprawą ukraińskiego konfidenta gestapo dr. Anatola Melnyka – nauczyciela języka niemieckiego w sanockim gimnazjum – nastąpiły aresztowania absolwentów tej szkoły z lat 1938–1939. Wśród aresztowanych znalazła się większość sanockich działaczy Narodowej Organizacji Gimnazjalnej: Kazimierz Dulęba, Czesław Jara, Tadeusz Konopnicki, Mieczysław Tarnawski²⁸. K. Dulęba, C. Jara i M. Tarnawski w czerwcu 1940 r. zostali wywiezieni w pierwszym

²⁶ J. Chrobaczyński, *System okupacji*, [w:] *Sanok. Dzieje miasta*, pr. zbior. pod red. F. Kiryka, Kraków 1995, s. 629, 632; T. Mięksiz, *Zarys historii Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Sanoku w 50-tą rocznicę jego istnienia*, Sanok 1939, s. 31.

²⁷ Takie miejsce i data śmierci Z. Kruszelnickiego widnieje na upamiętniającej go tablicy na rodzinnym grobowcu na sanockim cmentarzu przy ulicy Rymanowskiej.

²⁸ Relacja Z. Kellera; Dr filozofii A. Melnyk został z dniem 30 VII 1934 r. przeniesiony przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego z gimnazjum w Samborze do gimnazjum sanockiego, w którym uczył j. niemieckiego i j. ruskiego – zob. *XLVIII. sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Królowej Zofii w Sanoku za rok szkolny 1934/35*, Sanok 1935, s. 2, 5. Od początku okupacji niemieckiej Melnyk był konfidentem gestapo. Swoje donosy na gestapo podpisywał pseudonimem „Auge”. W maju 1944 r. kontrwywiad sanockiego obwodu AK rozszyfrował konfidencką działalność A. Melnyka. Uniknął on jednak wykonania zasłużonego wyroku śmierci uciekając wraz z volksdeutschami z Sanoka w końcowym okresie okupacji niemieckiej – zob. A. Brygidyn, op. cit., s. 218. Nazwisko Melnyka ze względu na jego zbrodniczą działalność w czasie okupacji nie figuruje w wykazach nauczycieli gimnazjum w Sanoku zamieszczonych w księgach pamiątkowych gimnazjum z 1958 r. i 1980 r.

polskim transporcie do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Przeżył tylko Tarnawski, natomiast Dulęba i Jara zmarli z wycieńczenia – najprawdopodobniej na gruźlicę, w 1941 r. T. Konopnicki, wywieziony do Oświęcimia na przełomie 1941/42 r., zmarł na tyfus w 1942 r.²⁹ Te aresztowania w znacznym stopniu utrudniły późniejszy rozwój narodowej konspiracji na terenie Sanoka. Przybrała ona natomiast dość duże rozmiary na terenie kilku miejscowości powiatu sanockiego.

Przez Sanok od początku okupacji niemieckiej prowadziła trasa kurierska na Węgry. Korzystało z niej również Stronnictwo Narodowe. Najważniejszym punktem kontaktowym był dom rodziny Hrycajów położony przy stacji Sanok–Miasto na ulicy Za Potokiem. W listopadzie tutaj właśnie odebrano kuriera od przebywającego jeszcze wówczas w obozie internowania na Węgrzech prezesa SN dr. Tadeusza Bieleckiego. Kurier ów NN – student Politechniki Lwowskiej i działacz Młodzieży Wszehpolskiej – przywiózł instrukcje dla krajowych władz SN. Zalecały one m.in. zorganizowanie punktów przerzutów granicznych. Na Węgry miano przetrzucać przede wszystkim zagrożonych eksterminacją powstańców wielkopolskich i śląskich oraz działaczy „Sokoła” i SN. Taką siatkę przerzutową zorganizowali przemyscy działacze SN: Włodzimierz Bilan – ostatni przedwojenny prezes zarządu powiatowego i Leon Uchwat. Obaj poszukiwani przez gestapo, od początku 1940 r. prowadzili działalność konspiracyjną w rejonie Krosna i Sanoka. Bilan używający pseudonimu „Marian Słotkiewicz” po kilku tygodniach wyjechał do Krakowa, natomiast Uchwat jako „Jan Urbański” działał na Podkarpaciu do chwili swojego aresztowania 19 VIII 1940 r. Do zakończenia wojny był więziony w kilku obozach koncentracyjnych (m.in. w Oświęcimiu)³⁰. Można chyba z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że Bilan, a zwłaszcza Uchwat mieli swój udział w zorganizowaniu zrębów narodowej konspiracji w krośnieńskim i sanockim.

W powiecie sanockim NOW rozpoczęła swoją działalność na początku 1940 r. Wpływy organizacji, której komendantem został oficer stacjonującego przed wojną w Sanoku 2 Pułku Strzelców Podhalańskich por. Tadeusz Buczek („Tuhan”), ograniczyły się w zasadzie do 4 miejscowości: Jaćmierz, Posada Jaćmierska, Wzdów i Besko. Jej członkowie rekrutowali się spośród miejscowej inteli-

²⁹ Z. Dańczyszyn, *Wychowankowie sanockiego gimnazjum w Oświęcimiu*, [w:] *Księga pamiątkowa gimnazjum męskiego w Sanoku 1888–1958*, Kraków, 1958, s. 133, 139–141.

³⁰ K. Mirecki, op. cit., s. 83, 85, 87–88; J. Ptakowski, *Oświęcim bez cenzury i bez legend*, Londyn 1985, s. 78, 109.

gencji i chłopów. W skład komendy powiatowej NOW oprócz „Tuhana” wchodził: zastępca komendanta Tadeusz Władysław, ks. Lisowski, Jan Kostur i kierująca sekcją kobiecą (sanitariat i łączność) Maria Grotowska („Amazonka”, „Marylka”)³¹.

W ciągu 1940 r. por. Tadeusz Buczek „Tuhan” zorganizował placówkę jaćmierską NOW, składającą się z 4 plutonów liczących w sumie około 130 ludzi. Dowódcami poszczególnych plutonów byli: w Besku – Mieczysław Krężel, w Jaćmierzu – Władysław Michalski „Sęp”, w Posadzie Jaćmierskiej – Józef Mazur, we Wzdowie – Władysław Żebracki. Dowódca placówki „Tuhan” mianował na początku 1940 r. pochodzącego z Jaćmierza Zdzisława Waleriana Koniecznego „Grot”. Konieczny – zawodowy podoficer WP – po ucieczce z niemieckiego obozu przejściowego powrócił w rodzinne strony na początku grudnia 1939 r. Po krótkim okresie pracy w kamieniołomach w Besku, od wiosny 1940 r. „Grot” – poszukiwany przez Niemców – ukrywał się u znajomych i krewnych w pobliskich miejscowościach (m.in. w Trześniowie, w przysiółku Czekaj, w Besku). W drugim półroczu 1940 r. por. Buczek zorganizował szkołę podoficerską, której został komendantem, zaś wykładowcami byli: „Grot”, Walerian Ciupka-Nowosławski „Gdowski”, Prosper Ochęduszko „Drop”. W ramach szkolenia prowadzono zajęcia teoretyczne i praktyczne z zakresu nauki o broni, terenoznawstwa, uczono umiejętności czołgania się, podchodzenia do nieprzyjaciela, rzutu granatem. Po kilku miesiącach szkolenia, w pierwszym półroczu 1941 r. przeprowadzony został egzamin, który pomyślnie zdało 14 żołnierzy, otrzymując stopień starszego strzelca. Byli wśród nich m.in.: Ludwik Stączek, Władysław Niemczyk, Władysław Wolański, Józef Krukowiecki, Kazimierz Musiał, Józef Mazur, Kazimierz Górka³².

W jaćmierskiej placówce NOW istotną rolę odgrywały kobiety, pełniące funkcje łączniczek i kurierek: Stefania Konieczna, bratowa „Grot”, Helena i Stanisława Borkowskie, Helena Kędzior, Helena Haduch „Mimoza”, Stanisława Kogut „Dzielna”, Wanda Czubkówna, Janina Mazur, Władysława Radomska, Romana Tarkowska, Ludwika Żyłka³³. Kierowała nimi Maria Grotowska („Marylka”, „Amazonka”). Gdy w 1942 r. w ramach NOW wydzielony został pion kobiecy – Narodowa Organizacja Wojskowa Kobiet (NOWK), „Amazonka” została komendantką podokręgu krośnieńskiego NOWK. Podokręg

³¹ J. Radożycki, „Moje wspomnienia z czasów II wojny światowej (kampania wrześniowa i okupacja)”, mps., s. 12, odpis w posiadaniu autora.

³² A. Brygidyn, op. cit., s. 79–80.

³³ Ibidem, s. 80, 150.

ten wchodził w skład okręgu krakowskiego NOWK, którego komendantką była Krystyna Żychowicz („Grażyna”)³⁴. Maria Grotowska rozprawiała po powiecie sanockim organ prasowy SN „Walkę”, który często w ilości około 500 egzemplarzy przywoziła z Warszawy³⁵. Potrafiła ona – ubrana po męsku, udając zwykłego parobka – przewieść drabiniastym wozem spod Krosna do Jaćmierza ukrytą w sianie broń, albo – innym razem – kilkadziesiąt par wojskowych butów. Dwór Grotowskich w Jaćmierzu przez całą okupację służył żołnierzom NOW i ZWZ-AK jako punkt kontaktowy i miejsce schronienia³⁶. Role punktów kontaktowych pełniły również: poczta w Jaćmierzu, kierowana przez zaprzysiężoną przez „Grotę” Stefanę Wolińską, mleczarnia w Jaćmierzu, której kierownik należał do NOW i poczta w Zarszynie³⁷. Do wyróżniających się aktywnością członków NOW w powiecie sanockim należał wspomniany już Marian Kostur z Jaćmierza. Jako kurier jeździł on do podkrakowskich Łagiewnik, gdzie od połowy 1941 r. mieszkał mjr Owoc. Od komendanta okręgu krakowskiego NOW Kostur otrzymywał instrukcje, rozkazy i prasę – „Walkę”, którą następnie kolportował w powiecie. W 1943 r. Marian Kostur zmarł zaraziwszy się tyfusem plamistym od sowieckiego żołnierza zbiegłego z obozu jenieckiego w Rymanowie³⁸.

OBWÓD KROSNO

Struktury NOW w powiecie krośnienskim zostały zorganizowane na początku 1940 r. Z działalnością podjętą tutaj przez mjr. Władysława Owoca („Gawła”) i Stefana Czarneckiego („Wacława”), w efekcie której w Suchodole zaprzysiężony został Józef Zajdel („Podkowiak”), zbiegła się inicjatywa działacza SN Mirochny (Józefa lub jego brata Stanisława). Znał on Zajdla jeszcze sprzed wojny i gdy

³⁴ J. Rokicki, op. cit., s. 49–52; M. Odyniec, op. cit., s. 12.

³⁵ J. Rokicki, op. cit., s. 52; K. Mirecki, *Wspomnienie – śp. Maria Grotowska*, Myśl Polska, nr 22/1996.

³⁶ Ł. Grzywacz-Świtalski wspominając M. Grotowską podaje, że „Amazonka” przewiozła z Kopytowej karabin maszynowy i amunicję - zob. Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 156. Natomiast A. Brygidyn wymienia Lubatówkę, skąd „Amazonka” w identycznych okolicznościach przewieść miała 3 karabiny - zob. A. Brygidyn, op. cit., s. 80; J. Stachowicz, *Miniony czas. Wspomnienia nauczyciela*, Kraków, s. 188.

³⁷ A. Brygidyn, op. cit., s. 80.

³⁸ W. Owoc, op. cit., s. 21; J. Stachowicz, op. cit., s. 167, 195.

w styczniu 1940 r. przybył on do Suchodołu zaproponował właśnie („Podkowiakowi”) tworzenie NOW w powiecie krośnieńskim³⁹. W rezultacie – jak już wspomniałem – komendantem powiatowym mianowany został nauczyciel i dziennikarz, uchodźca spod Grodna, oficer rezerwy por./kpt. Antoni Patla („Kuna”, „Kwiatkowski”). W Krośnie najsilniejszą w całym powiecie placówkę NOW zorganizował i dowodził nią chor./ppor. Jan Pawlak („Leśny”). Szybko powstały również placówki w kilku miejscowościach powiatu: we Wrocance (d-ca sierż. Władysław Kucza – „Wiercioch”), w Zręcinie (d-ca Wojciech Guzik – „Strug”), w Suchodole (d-ca Tadeusz Kubit – „Kokon”), w Głównie (d-ca Tadeusz Guzik – „Kornik”) oraz w Wojszówce NN („Szpak”)⁴⁰. Prawdopodobnie już po podpisaniu umowy scaleniowej NOW z AK (4 XI 1942 r.), ale jeszcze przed scaleniem obu organizacji na Podkarpaciu (lato 1943 r.), A. Patla został kierownikiem (referentem) komórki informacji prasowej (propaganda) w sztabie Inspektoratu Rejonowego AK Jasło (Krosno). Na stanowisku komendanta powiatowego NOW w Krośnie zastąpił wówczas Patlę por. Zbigniew Człowiekowski („Gordon”)⁴¹.

OBWÓD JASŁO

Już w październiku 1939 r. Edmund Kwiatkowski, pchor. Teodor Lasocki („Czarek”, „Dorek”), Tadeusz Kokesz i Adam Wodyński zaczęli organizować tajną organizację narodową noszącą początkowo nazwę („Pro Patria”). W listopadzie dołączył do nich ppor. Władysław Szewczyk („Czarny”)⁴². Na początku 1940 r. Kwiatkowski i Lasocki zgodzili się na współpracę z organizującym obwód ZWZ w powiecie jasielskim por. Józefem Modrzejewskim („Lisem”). W rezultacie placówka ZWZ w Jasle oparła się w dużej mierze na członkach NOW, a pchor. T. Lasocki („Dorek”) był jej pierwszym komendantem od lutego do lipca 1940 r. Decyzja jasielskich narodowców nie spotkała

³⁹ Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 125; Najprawdopodobniej Mirochna odwiedził Zajdla w Suchodole w tym samym czasie co majora Owoca w Brzozowie – zob. przypis 18.

⁴⁰ A. Daszkiewicz, *Ruch oporu w rejonie Beskidu Niskiego 1939–1944*, Warszawa 1975, s. 62.

⁴¹ Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 124.

⁴² B. Jaśkiewicz, *Zarys problematyki organizatorskiej Stronnictwa Narodowego na Rzeszowszczyźnie w latach 1939–1945*, *Rzeszowskie Zeszyty Naukowe 'Prawo-Ekonomia'*, t. XI, 1992, s. 118.

się z aprobatą okręgowych władz SN i NOW w Krakowie, niechętnych „sanacyjnemu” ZWZ. W czerwcu 1940 r. została zorganizowana w Jaśle komenda powiatowa NOW, a członkowie NOW otrzymali rozkaz wystąpienia z ZWZ. Nie pomogła interwencja por. Stanisława Pieńkowskiego („Strzembosza”) – pierwszego inspektora Inspektoratu Rejonowego ZWZ-AK Jasło (Krosno) – u władz SN w Krakowie⁴³. Komendantem jasielskiego obwodu NOW został wówczas pchor. T. Lasocki, zaś dowództwo placówki NOW w Jaśle objął ppor. W. Szewczyk⁴⁴. W Jaśle NOW skupiała przede wszystkim starszą młodzież gimnazjalną oraz studentów. W listopadzie 1940 r. por. rez. Franciszek Płonka („Kubacki”) próbował nawiązać kontakt z jasielskimi strukturami NOW i bezskutecznie usiłował podporządkować je ZWZ⁴⁵.

Niewiele wiadomo o działalności NOW w innych miejscowościach powiatu jasielskiego. Najprawdopodobniej za narodową należy uznać grupę konspiracyjną, którą jesienią 1939 r. założyli w Kołaczycach i Nawsiu Kołaczyckim dawni członkowie towarzystwa „Ostoja”, m.in.: Tadeusz Gustek, Jan Libucha, ppor. Józef Matuszewski (od IV 1940 r. do II 1941 r. komendant placówki ZWZ w Kołaczycach), Adam Soczek, Stanisław Maciąg („Kot” – drugi dowódca placówki w Kołaczycach), Leopold Cieniek. Na początku XII 1939 r. do organizacji weszli: kpt. Józef Burda („Sęp II” – późniejszy dowódca Zgrupowania „Centrum” w jasielskim obwodzie ZWZ-AK) i Maciej Machowicz, którzy utrzymywali kontakty z 17 okolicznymi wsiami⁴⁶. Na pewno placówka NOW istniała w Bączalu⁴⁷.

W niewyjaśnionych do końca okolicznościach jasielskie gestapo zdobyło listę osób związanych z konspiracją NOW i 21 I 1941 r. aresztowało 68 osób. Jedna z wersji głosi, że narodowców wydał konfident gestapo adwokat Marian Waług (został on 19 I 1944 r. ujęty i na mocy wyroku podziemnego Wojskowego Sądu Specjalnego rozstrzelany 25 II 1944 r.; udowodniono mu wydanie w ręce gestapo 148 osób). Większość spośród aresztowanych m.in.: Stanisław Kosiek, Tadeusz i Zbigniew Kokeszowie (sami zgłosili się na gestapo,

⁴³ J. Modrzejewski, *Akowcy na Podkarpaciu*, Brzozów 1990, s. 25–26; Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 125.

⁴⁴ B. Jaśkiewicz, op. cit.; Stefan Czarnecki „Wacław” podaje, że pierwszym komendantem powiatowym NOW w Jaśle był E. Kwiatkowski – por. przypis 14. Być może w lipcu 1940 r., gdy faktycznie została zorganizowana komenda powiatowa Lasocki zastąpił Kwiatkowskiego.

⁴⁵ M. Wieliczko, *Jasielskie w latach drugiej wojny światowej*, Warszawa 1974, s. 212.

⁴⁶ Ibidem, s. 201.

⁴⁷ B. Jaśkiewicz, op. cit.

aby ratować swoich rodziców), Jan Libucha, Zdzisław Ryndak, Zbigniew Rzuchowski, Edmund Szuba, Kazimierz Świstak, Feliks Wodyński, już 25 II została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie w różnych okolicznościach została zamęczona. Później do Oświęcimia zostali wywiezieni: Mirosław Gajewski, Józef Mężyk, Jan Lipiński, Antoni Leszczyński, Jan Jagła. W tym samym dniu tj. 21 I 1941 r. w Kołaczycach zostali aresztowani, a następnie wywiezieni do Oświęcimia: Tadeusz Gustek i Władysław Rączka. W Biezdzieży ten sam los spotkał Stanisława Matysika. Niespełna dwa miesiące później, 13 III gestapo aresztowało w Kołaczycach: lekarza weterynarii Stefana Matuszewskiego, doktora praw Aleksandra Pelczarskiego, ppor. Józefa Matuszewskiego i kierownika poczty Bolesława Szlęzaka. Spośród aresztowanych obóz w Oświęcimiu przeżyli T. Gustek i A. Pelczarski⁴⁸.

Nie udało mi się ustalić, kiedy dokładnie zostali aresztowani Edmund Kwiatkowski i Teodor Lasocki. Zapewne stało się to w końcu 1940 r. lub w pierwszych miesiącach 1941 r. Major Łukasz Grzywacz-Świtalski – inspektor Inspektoratu Rejonowego ZWZ-AK Jasło (Krosno) od sierpnia 1942 r. do maja 1944 r. – w swoich wspomnieniach podaje tylko, że Kwiatkowski zginął w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, zaś Lasocki został rozstrzelany na cmentarzu żydowskim w Jaśle⁴⁹.

Mieczysław Wieliczko, autor monografii *Jasielskie w latach drugiej wojny światowej* pisze, iż po aresztowaniach z pierwszych miesięcy 1941 r. struktury NOW w powiecie jasielskim nie zostały już odbudowane, zaś ludzie wprowadzeni później z jej ramienia – w wyniku scalenia – do AK, pochodzili spoza powiatu⁵⁰. Wiadomo jednak, że w marcu 1942 r. po nawiązaniu łączności z komendantem podokręgu krośnieńskiego NOW Józefem Drelichowskim, ppor. Władysław Szewczyk zwołał odprawę na plebanii w Bączalu u księdza Floriana Zająca. W wyniku tej narady utworzona została nowa komenda powiatowa NOW w składzie: W. Szewczyk – komendant, Mieczysław Wilczak („Feliks”) – zastępca komendanta, Stanisław Budziak („Stanisław”) – sprawy organizacyjne, Adam Soczek („Grot”) – sprawy młodzieżowe, Marian Kuś („Stefan”) – wywiad. Kapelanem został ks. Mieczysław Szewczyk, wikary parafii w Cieklinie. Na kolejnej odprawie w Bączalu w październiku tego roku, w której udział wzięli m.in. mjr W. Owoc oraz prezes zarządu po-

⁴⁸ M. Wieliczko, op. cit. s. 213; J. Modrzejewski, op. cit., s. 30–31.

⁴⁹ Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit.

⁵⁰ M. Wieliczko, op. cit., s. 213.

wiatowego SN w Jaśle i jednocześnie delegat rządu RP na powiat jasielski Adolf Kosiek, utworzono przy komendzie powiatowej sekcje młodzieżową (Adam Soczek; zapewne była to Młodzież Wielkiej Polski), kobiecą (Maria Belniak, Jadwiga Gutwińska, Jadwiga Rymarzówna; zapewne była to Narodowa Organizacja Wojskowa Kobiet) oraz harcerską (Hufce Polskie?)⁵¹. Pochodzący z Kołaczyc Adam Soczek syn emerytowanego wojskowego, często przyjeżdżał po instrukcje i rozkazy do podkrakowskich Łagiewnik, gdzie ukrywał się mjr Owoc. Soczek został zastrzelony przez gestapowca podczas ucieczki w okolicach Jaćmierza⁵². Daty jego śmierci nie udało mi się ustalić.

Efektom wspomnianej odprawy było również utworzenie plutonów NOW w Kołaczycach (d-ca Franciszek Żoźna – „Kawka”), Jaśle (d-ca Kazimierz Furmanek) i w Trzciny (d-ca Mieczysław Wilczak – „Feliks”). Miały one liczyć około 300 żołnierzy, z czego w ramach akcji scaleniowej NOW przekazała AK tylko kompanię(?) z Kołaczyc, bez plutonów w Jaśle i Trzciny⁵³. Natomiast por./kpt./mjr Józef Modrzejewski komendant jasielskiego obwodu ZWZ-AK wspomina, że w wyniku akcji scaleniowej na terenie powiatu jasielskiego do AK zostały włączone 3 plutony NOW w sile około 150 ludzi⁵⁴. Świadczyłoby to o tym, iż mimo olbrzymich strat poniesionych na początku 1941 r. struktury NOW w jasielskim zostały jednak odbudowane.

OBWÓD GORLICE

W powiecie gorlickim początki działalności NOW przypadają na zimę 1939/1940. Przed wojną na tym terenie SN posiadało wpływy przede wszystkim w Gorlicach i Bieczu, skupiając głównie miejscową inteligencję. Przywódcami stronnictwa byli: gorlicki lekarz Leonard Otęski (prezes zarządu powiatowego?), farmaceuta i właściciel apteki w Bieczu Witold Fusek oraz ksiądz Franciszek Herr⁵⁵. W Gorlicach inspiratorem założenia struktur narodowej konspiracji był wysiedlony z Poznania działacz SN lekarz Kazimierz Stojałowski. Pomagali mu doktor Otęski i właściciel tartaku w Sokole inżynier Antoni Pawłowski, który od początku okupacji aktywnie brał udział

⁵¹ B. Jaśkiewicz, op. cit. s. 119.

⁵² W. Owoc, op. cit., s. 22.

⁵³ B. Jaśkiewicz, op. cit.

⁵⁴ J. Modrzejewski, op. cit., s. 38, 95.

⁵⁵ L. Dusza, *Kryptonim „Nadleśnictwo 14”. Z dziejów konspiracji w Gorlickiem*, Warszawa 1981, s. 27–28.

w akcji przerzutów oficerów i żołnierzy polskich przez granicę słowacką. W Bieczu natomiast pierwsze komórki NOW zorganizował zaprzysiężony przez Stefana Czarneckiego („Wacław”) aptekarz Fusek, który został najprawdopodobniej komendantem powiatowym. Podjęte zostały również próby utworzenia NOW na terenie Bobowej⁵⁶. Kilkakrotne aresztowania przeprowadzone przez gestapo ograniczyły działalność NOW w powiecie gorlickim. 21 VIII 1940 r. w ramach tzw. Akcji A-B nastąpiły masowe aresztowania wśród polskiej inteligencji w Bieczu i Gorlicach. Na podstawie przygotowanej listy jasielskie gestapo aresztowało około 150 osób, m.in. ks. Franciszka Herra. Najprawdopodobniej znalazł się wśród tej grupy, która przez więzienia w Jaśle i Tarnowie została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu⁵⁷. 19 V 1941 r. w Bieczu gestapo aresztowało 35 osób, przeważnie spośród narodowej młodzieży. Wśród aresztowanych znalazła się rodzina Fusków. Większość aresztowanych została wkrótce zwolniona, natomiast Witold Fusek został przewieziony do więzienia w Tarnowie, skąd w końcu lipca przetransportowano go do Oświęcimia, gdzie zmarł 6 XII 1941 r.⁵⁸ Pomimo tych aresztowań działalność NOW w powiecie gorlickim była kontynuowana, skoro w wyniku akcji scaleniowej zakończonej w 1943 r. organizacja ta przekazała gorlickiej AK 140 członków⁵⁹.

PODOKRĘG KROŚNIENSKI MŁODZIEŻY WIELKIEJ POLSKI

Organizacja młodzieżowa Stronnictwa Narodowego – istniejąca od 1927 r. Młodzież Wielkiej Polski (znana bardziej pod nazwą Narodowej Organizacji Gimnazjalnej) wznowiła działalność konspiracyjną już jesienią 1939 r. Na przełomie lat 1940 i 1941 MWP odbudowała swoje ośrodki organizacyjne w większości okręgów. W 1942 r. w Warszawie i w części okręgów wcielono struktury MWP do SN i NOW.

⁵⁶ L. Dusza, op. cit., s. 23, 28; S. Czarnecki, op. cit., s. 1; A. Daszkiewicz, op. cit., s. 63.

⁵⁷ L. Dusza, op. cit., s. 187.

⁵⁸ T. Sławski, *Biecz i okolice w okresie okupacji hitlerowskiej*, *Studia i Materiały Muzeum Okręgowego w Krośnie*, t. IV, Krosno 1990, s. 76; Józef Kostrzewski, autor biogramu W. Fуска w *Polskim słowniku biograficznym*, t. VII, Kraków 1958, s. 186–187, podaje, że Fusek po aresztowaniu 19 V 1941 r. był więziony w Jaśle.

⁵⁹ A. Daszkiewicz, op. cit., s. 90; L. Dusza, op. cit., s. 27.

W okręgu krakowskim do końca okupacji niemieckiej Młodzież Wielkiej Polski zachowała jednak swoją odrębność organizacyjną⁶⁰.

W podokręgu krośnieńskim organizowanie struktur MWP rozpoczął w 1940 r. przybyły do Sanoka z Krakowa („Witold”) NN. Udało mu się utworzyć ośrodki organizacyjne w powiatach: sanockim, brzozowskim, krośnieńskim i jasielskim, po czym został odwołany do Krakowa. Zastąpił go mieszkający w Sanoku, ale pochodzący – najprawdopodobniej – z Poznańskiego, skąd został wysiedlony, Lech Masłowski („Jerzy”). W końcu 1943 r. Masłowski zagrożony aresztowaniem musiał uciekać z Sanoka do Krakowa, gdzie w 1944 r. został kierownikiem wydziału młodzieżowego (Okręgowego Kierownictwa Młodzieżowego „Opole”) krakowskiego okręgu NOW. Kolejnym kierownikiem MWP w krośnieńskim został pochodzący z Bzianki w powiecie brzozowskim pchor. Piotr Kaczor („Janusz”)⁶¹.

W Sanoku aktywnymi działaczami MWP byli: Stanisław Wiczorek („Krakus”) i jego brat Jerzy („Flegmatyk”). „Krakus” był najprawdopodobniej kierownikiem MWP w powiecie sanockim. W ramach sześciuosobowych sekcji (5 członków i sekcyjny) prowadzone było szkolenie ideologiczne, formujące członków organizacji w duchu katolickim i zgodnie z zasadami ideologii narodowej. Każda zbiórka rozpoczynała się od odmówienia „Modlitwy Żołnierza Polski Podziemnej”, której słowa brzmiały: „Panie Boże Wszechmogący, daj nam siły i mocy wytrwania w walce o Polskę, której poświęcamy nasze życie. Niech z krwi niewinnie przelanej braci naszych, pomordowanych w lochach gestapo i czeki, niech z łez matek i sióstr, wyrzuczonych z odwiecznie naszych siedzib, niech z mogił żołnierzy polskich poległych na pobojuwiskach całego świata powstanie Wielka Polska. O Królowo Korony Polskiej błogosław pracy naszej i naszemu orężowi. O spraw, Miłościwa Pani, Patronko naszych rycerzy, by wkrótce u stóp Jasnej Góry i Ostrej Bramy zatrzepotały Polskie Sztandary z Orłem Białym i Twym Wizerunkiem. Amen”⁶².

Następnie były wygłaszane referaty polityczne (m.in. przez Jana Radożyckiego – „Owczarka”), po których odbywała się dyskusja,

⁶⁰ J.J. Terej, op. cit., s. 363–364.

⁶¹ A. Daszkiewicz, „Szkic o organizacji Młodzież Wielkiej Polski w województwie rzeszowskim (1945–1947)”, mps, odpis w posiadaniu autora. Artykuł napisany na podstawie materiałów Archiwum UOP w Rzeszowie; relacja ustna E. Stasiczaka; T. Biedroń. NOW..., s. 513–514.

⁶² Relacja E. Stasiczaka; Tekst *Modlitwy Żołnierza Polski Podziemnej*, cytat za: J. Rokicki, op. cit., s. 20.

oraz czytano konspiracyjną prasę narodową. Prowadzone było również szkolenie wojskowe w zakresie obchodzenia się z bronią. Jednym z sanockich sekcyjnych MWP był Jarosław Kuniewski. Do jego sekcji należał m.in. Edward Stasiczak. Pracował on wówczas w sanockiej fabryce wagonów, przy której znajdowała się baza remontowa czołgów. Od niemieckich czołgistów konwojujących te czołgi „organizowano” broń. Jeżeli wymagała ona naprawy, to zajmował się tym Jerzy Wieczorek („Flegmatyk”), który z zawodu był rusznikarzem. W ten sposób pozyskaną broń przekazywano oddziałom dywersyjnym⁶³.

W wyniku akcji scaleniowej NOW z AK, struktury MWP w Sanoku weszły w skład sanockiej placówki AK. „Krakus” i „Flegmatyk” ukończyli kurs w szkole podchorążych (od lipca 1943 r. do stycznia 1944 r.). „Krakus” wchodził w skład patrolu dywersyjnego sanockiej placówki AK i brał udział w akcji na strażnicę niemieckiej straży granicznej w Wisłoku Wielkim we wrześniu 1943 r. W czasie akcji „Burza” na Podkarpaciu Stanisław i Jerzy Wieczorkowie należeli do 6 plutonu Oddziału Partyzanckiego „Południe” (KN-23)⁶⁴.

W Brzozowie pierwsze ogniwa Młodzieży Wielkiej Polski powstały jeszcze w listopadzie 1939 r. Organizacja miała strukturę sekcyjną. Należała do niej głównie młodzież gimnazjalna i rzemieślnicza⁶⁵. Niektórzy członkowie MWP kontynuowali naukę w Ośrodku Tajnego Nauczania w klasztorze oo. Jezuitów w Starej Wsi. Ośrodek powstał u schyłku listopada 1939 r. w dużej mierze dzięki księżom profesorom z jezuickiego Zakładu Naukowo-Wychowawczego w Bąkowicach pod Chyrowem, skąd zostali oni wydalenii przez Sowieców. Inicjatorem założenia ośrodka i jego dyrektorem był ks. Stefan Weidel SJ. Uczniami jezuickiego Ośrodka Tajnego Nauczania w Starej Wsi byli m.in. członkowie MWP: Ignacy Bielawski („Mnich”), który zdał tutaj egzamin dojrzałości, Roman Nachirny „Lot”, który ukończył I klasę licealną i Bogusław Dębiec („Lotnik”), który otrzymał świadectwo ukończenia II klasy gimnazjalnej⁶⁶.

Brzozowska MWP działała w dwóch pionach: męskim i kobiecym. Oddziałem męskim kierował początkowo Stanisław Węgrzynowski („Kos”), zaś oddziałem kobiecym Zofia Sokołowska („Iza”). Członkowie MWP konserwowali i magazynowali broń pozostałą

⁶³ Relacja E. Stasiczaka.

⁶⁴ A. Brygidyn, op. cit., s. 179, 180–181, 256.

⁶⁵ Z. Drogomirski, „Konspiracja w Brzozowie”, mps s. 2, odpis mpsu w posiadaniu autora.

⁶⁶ *Jezuicki ośrodek tajnego nauczania w Starej Wsi*, pr. zbior. pod red. S. Dydka i ks. L. Grzebienia SJ, Przemysł 1989, 11, 22–23, 25–26.

z kampanii wrześniowej 1939 r., prowadzili nasłuch radiowy oraz kolportowali prasę podziemną. W sztabie komendy powiatu brzozowskiego NOW, Młodzież Wielkiej Polski wchodziła w skład IV kompanii jako Ośrodek MWP. Po scaleniu NOW z AK komendantem Ośrodka MWP w ramach Batalionu NOW-AK Brzozów został Edmund Kościński („Edward”), zaś jego zastępcą Stanisław Węgrzynowski. Oddziałem męskim kierował Kazimierz Kościński, kobiecym (sanitarnym) Zofia Sokołowska. Kierownictwo oddziału szkoleniowego objął pchor. Piotr Kaczor. Prowadził on kurs podoficerski. Szkolenie słuchaczy kursu odbywało się nocą na polach między Brzozowem a Starą Wsią i na Dużej (Wielkiej) Jakli w Brzozowie⁶⁷. Nie udało mi się ustalić czy po objęciu kierownictwa MWP w podokręgu krośnieńskim Piotr Kaczor zatrzymał kierownictwo oddziału szkoleniowego w powiecie brzozowskim.

SCALENIE NARODOWEJ ORGANIZACJI WOJSKOWEJ Z ARMIĄ KRAJOWĄ

W maju 1942 r. Stronnictwo Narodowe podjęło rozmowy z Komendą Główną Armii Krajowej na temat połączenia Narodowej Organizacji Wojskowej z AK. Zapoczątkowało je spotkanie prezesa zarządu głównego SN Stefana Sachy z komendantem głównym AK gen. Stefanem Roweckim („Grote”). Z ramienia NOW pertraktacje w sprawie warunków, na jakich miała ona wejść do AK, prowadzili komendant główny NOW płk Józef Rokicki („Michał”) oraz por. Stefan Klimecki („Klemens”). Rezultatem kilkumiesięcznych rozmów było podpisanie w październiku 1942 r. protokołu umowy scaleniowej oraz zaprzysiężenie płka Rokickiego przez gen. Roweckiego w dniu 4 XI 1942 r. Dwa tygodnie później 19 XI zaprzysiężona została część komendantów okręgowych NOW.

Umowa scaleniowa przewidywała dwie fazy łączenia NOW z AK. W pierwszej fazie (mającej trwać co najmniej 6 miesięcy) mieli zostać zaprzysiężeni komendant główny NOW oraz komendanci okręgowi i powiatowi, a w miarę możliwości również dowódcy oddziałów. Łączone miały być tylko te oddziały, których połączenia wymagały względy taktyczne. W okresie tym NOW miała zachować w całości swą odrębność organizacyjną, a wszelkie inspekcje i przydziały

⁶⁷ Z. Drogomirski, op. cit., s. 2–3; S. Czarnecki, Relacja..., załącznik – Schemat organizacyjny batalionu NOW-AK Brzozów.

nowych oficerów miały być dokonywane tylko za zgodą odpowiednich komendantów NOW. W drugiej fazie, która formalnie rozpoczęła się 1 IX 1943 r., miała zniknąć odrębność organizacyjna NOW, z tym że dowództwo AK powinno zachować w miarę możliwości całość gotowych już jednostek i ich nazwy oraz unikać zmian personalnych na stanowiskach ich dowódców. Osobny punkt umowy przewidywał, że SN zachowa prawo wychowania ideowopolitycznego członków NOW, dysponując w tym celu własnym aparatem propagandowym, a główny organ prasowy stronnictwa („Walka”) mógł być kolportowany w szeregach AK⁶⁸.

W okręgu krakowskim scalenie większości oddziałów NOW z AK nastąpiło pod koniec 1943 r.⁶⁹ W podokręgu krośnieńskim oddziały NOW zostały scalone ze strukturami Inspektoratu Jasło (Krosno) AK już w lipcu 1943 r.⁷⁰ W ramach umowy scaleniowej oficerowie komendy okręgu krakowskiego NOW, jak również komendanci terenowi poszczególnych szczebli (podokręgów i obwodów) otrzymali w sztabach AK różnych szczebli odpowiedzialne stanowiska – przeważnie wywiad i kontrwywiad oraz propagandę. Wydaje się, że w okręgu krakowskim, w porównaniu z innymi okręgami, NOW posiadała stosunkowo znaczące wpływy na wszystkich szczeblach dowodzenia, choć np. mjr W. Owoc został tylko inspektorem do spraw scalania w komendzie okręgu AK, zaś część funkcji dowódczych przydzielonych oficerom NOW dublowała się⁷¹.

W Inspektoracie AK Jasło (Krosno) oficerowie wywodzący się z NOW zdobyli poważne wpływy. Mjr Józef Drelichowski został zastępcą dowódcy Inspektoratu mjr. Łukasza Grzywacz-Świtalskiego („Jodła”, „Mikołaj”) i zarazem kwatermistrzem, por. Zbigniew Człowiekowski („Gordon”) został adiutantem komendanta, por. Leon Stec („Gustaw”) – szefem wywiadu i kontrwywiadu, a por. Antoni Patla („Kuna”) – szefem Kierownictwa Informacji i Propagandy (KiP-u)⁷².

W obwodzie sanockim z AK zostało scalonych 6 plutonów NOW, których liczebność można szacować na około 200 żołnierzy. Komendant obwodu por. Tadeusz Buczek „Tuhan” został zastępcą kome-

⁶⁸ J. Rokicki, *Blaski i cienie bohaterskiego pięciolecia*, Niemcy Zachodnie 1949, s. 29–31; *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. II, s. 366; zob. również: T. Tarnogrodzki, M. Wiśniewski, *Akcja scaleniowa ZWZ – AK*, *Wojskowy Przegląd Historyczny* nr 3, 1969.

⁶⁹ T. Biedroń, *NOW...*, s. 521.

⁷⁰ A. Daszkiewicz, op. cit., s. 77.

⁷¹ T. Biedroń, *NOW...*, s. 521–523; W. Owoc, op. cit., s. 34.

⁷² A. Zagórski, *Inspektorat rejonowy ZWZ-AK Jasło (Krosno)*, [w:] *Kurierskim szlakiem po Beskidzie Niskim*, pr. zbior. pod red. J.F. Adamskiego, Brzozów 1989, s. 18–19.

danta obwodu AK kpt. Adama Winogrodzkiego („Ordon”, „Korwin”). Kierownikiem informacji prasowej w komendzie obwodu został Jan Radożycki („Owczarek”), od lata 1943 r. pełniący również obowiązki prezesa zarządu powiatowego SN. Walerian Z. Konieczny („Grot”) został dowódcą oddziału dyspozycyjnego przeznaczonego do prowadzenia walki bieżącej w obwodzie sanockim, a Walerian Ciupka-Nowosławski („Gdowski”) zastępcą komendanta placówki AK w Bażanówce⁷³.

W powiecie brzozowskim oddziały NOW weszły do AK jako odrębny batalion z zachowaniem bez zmian dowództwa i struktury organizacyjnej oraz własnego budżetu. Dowódcą tego batalionu był por. Michał Mermon („Wiesław”), a jego zastępcami: inż. Edmund Kościński i por. Ludwik Sadowski. M. Mermon został jednocześnie zastępcą komendanta obwodu brzozowskiego AK kpt. Ignacego Wanica („Jaksy”)⁷⁴. Z NOW wywodził się również oficer łączności w komendzie obwodu Józef Kruczek⁷⁵. Wydawany przez brzozowską NOW tygodnik konspiracyjny „Szlakiem Orła Białego” został uznany za organ Inspektoratu jasielskiego i zobowiązany do zamieszczenia na winiecie emblematu BIP-u (szabla na otwartej książce) oraz uwzględnienia tego w numeracji⁷⁶.

Batalion NOW-AK Brzozów składał się z czterech kompanii: I Północ (d-ca mjr. N. Maż, z-ca por. Mieczysław Markiewicz, 3 plu-

⁷³ Taką liczbę plutonów NOW scalonych z AK w powiecie sanockim podaje Jan Radożycki, powołując się na T. Buczka – zob. J. Radożycki, „W pięćdziesiąt rocznicę śmierci bohaterskiego dowódcy partyzanckiego Józefa Czuchry «Orskiego»”, mps s. 6, odpis mpsu w posiadaniu autora; zob. również J. Radożycki, *Moje wspomnienia...*, s. 7, 9. Liczbę tą potwierdza także Ł. Grzywacz-Świtalski w piśmie do Zarządu Okręgu ZBOWID w Krakowie – zob. A. Daszkiewicz, op. cit., s. 77; wg Waleriana Zdzisława Koniecznego sanocka NOW przekazała AK co najwyżej 4 plutony – zob. A. Brygidyn, op. cit., s. 151. Przyjmując liczbę 6 plutonów oraz to, iż wspomniane plutony w Besku, Jaćmierzu, Posadzie Jaćmierskiej i Wzdowie liczyły 130 żołnierzy, można chyba szacować liczebność sanockiej NOW na około 200 ludzi. Składina wiadomo, że w skład sanockiej placówki AK wszedł pluton Młodzieży Wielkiej Polski – zob. Archiwum Państwowe w Rzeszowie, H-8, t. 1. syg. 149, Do Komendanta Okręgu AK – pismo komendanta okręgu krakowskiego NOW ppłk Władysława Owoca z 6 VII 1944 r.; A. Brygidyn, op. cit., s. 167, 178.

⁷⁴ S. Czarnecki, *Relacja...*, s. 3; tylko S. Czarnecki podaje, że Michał Mermon został zastępcą komendanta obwodu brzozowskiego AK; liczba plutonów NOW scalonych w obwodzie brzozowskim – 2, podana przez A. Daszkiewicza wydaje się znacznie zaniżona – zob. A. Daszkiewicz, op. cit., s. 77.

⁷⁵ J. Kruczek, op. cit., s. 11; A. Zagorski, op. cit., s. 21.

⁷⁶ Więcej informacji o narodowej prasie konspiracyjnej – zob. B. Jaśkiewicz, *Konspiracyjna prasa Stronnictwa Narodowego oraz NOW-AK na Rzeszowszczyźnie w latach 1939–1945*, Rzeszowskie Zeszyty Naukowe 'Prawo – Ekonomia', t. XV, Rzeszów 1994.

tony – Stara Wieś – pchor. Józef Dydek, Golcowa – inż. Józef Oblój, Przysietnica – por. M. Markiewicz), II Południe (d-ca por. Ludwik Sadowski, z-ca por. Stanisław Tercha, 3 plutony – Haczów – por. L. Sadowski, Grabownica – S. Tercha, Dydnia – inż. Lesław Nowak), III Centrum (d-ca Edmund Kościński, z-ca por. Stanisław Zieliński). W skład kompanii Centrum oprócz plutonu dowodzonego przez por. S. Zielińskiego wchodziły: Oddział dywersji, wywiadu i kontrwywiadu (d-ca por. N.N, szef – Stanisław Węgrzynowski) oraz Zespół redakcyjno-wydawniczy, którym kierował E. Kościński, jego zastępcą był Stefan Czarnecki, a za ubezpieczenie odpowiadał Leszek Łobodziński⁷⁷. Czwartą kompanię batalionu tworzył Ośrodek Młodzieży Wielkiej Polski.

Znacznie mniej informacji udało mi się zdobyć o scaleniu NOW z AK w pozostałych 3 obwodach. Jak wspomniałem wyżej, w obwodzie krośnieńskim placówki NOW istniały w Krośnie i 5 innych miejscowościach, w obwodzie jasielskim do AK włączono 3 plutony liczące 150 żołnierzy, a dowódca obwodu ppor. Władysław Szewczyk („Czarnek”) został zastępcą komendanta jasielskiego obwodu AK kpt. Józefa Modrzejewskiego („Lisa”)⁷⁸. W obwodzie gorlickim włączono do AK 140 żołnierzy NOW (obwód gorlicki AK, którym w czasie przeprowadzania akcji scaleniowej dowodził por. Julian Krzewicki, „Kruk”, wchodził w skład Inspektoratu AK Nowy Sącz)⁷⁹.

Składający się z 2 plutonów oddział partyzancki NOW dowodzony przez Józefa Czuchrę („Orski”, „Mnich”, Bogumił”), w wyniku scalenia stał się oddziałem partyzanckim inspektoratu jasielskiego, z zastrzeżeniem, że będzie bezpośrednio podporządkowany kpt. J. Drelichowskiemu⁸⁰.

Według niepełnych i szacunkowych danych można liczbę żołnierzy krośnieńskiego podokręgu NOW, którzy w ramach akcji scaleniowej weszli do AK szacować na około 800–900 osób. Należy przy tym pamiętać, że SN nie scaliło z AK całej swojej organizacji wojсковej. Część NOW przemianowana na tzw. Obozowe Drużyny Bojowe (ODB) działała po scaleniu niezależnie od AK.

⁷⁷ S. Czarnecki, op. cit., załącznik: Schemat organizacyjny batalionu NOW-AK Brzozów.

⁷⁸ J. Modrzejewski, op. cit., s. 38; A. Daszkiewicz, op. cit., s. 78.

⁷⁹ A. Daszkiewicz, op. cit., s. 90, 92; L. Dusza, op. cit., s. 27.

⁸⁰ L. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 265; Więcej informacji o oddziale „Orskiego” – zob. W. Owoc, op. cit., s. 35–37; J. Rokocki, op. cit., s. 73–76; A. Brygidyn, op. cit., s. 230–242; Ł. Grzywacz-Świtalski, op. cit., s. 264–281; Biogram „Orskiego” – zob. C. Nowak, *Józef Czuchra, Zeszyty Historyczne WIN-u*, nr 7, 1995, s. 227–229.